

HELENA CZAKOWSKA, ROMAN SASS

DOCHODOWOŚĆ GOSPODARSTW MLECZNYCH W WYBRANYCH KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ¹

Streszczenie: W artykule podniesiono problem dochodów polskich gospodarstw mlecznych na tle wybranych gospodarstw UE-15 „starej Unii”. Rozważania dotyczą dwóch grup gospodarstw o wielkości ekonomicznej 8-<16 ESU i 16-<40 ESU za lata 2004 i 2005. Analizowano wysokość dochodów z gospodarstwa oraz zróżnicowanie sytuacji dochodowej w poszczególnych państwach członkowskich UE po pomniejszeniu dochodów o saldo dopłat. Analiza sytuacji dochodowej gospodarstw po pomniejszeniu dochodu o dopłaty jest w pełni uzasadniona. Wynika to z tego, że UE zapowiada znaczne ograniczenie wsparcia rolnictwa po roku 2013. W przypadku gospodarstw mlecznych istotne znaczenie ma także zapowiedź UE o likwidacji po 2013 kwot mlecznych. W tej sytuacji powstaje istotne pytanie jaka jest konkurencyjność gospodarstw specjalizujących się w produkcji mleka w Polsce w stosunku do gospodarstw mlecznych w starej UE. Przeprowadzone analizy pozwoliły na sformułowanie wniosków odnośnie oceny sytuacji dochodowej gospodarstw w Polsce w porównaniu z państwami o najdłuższym stażu w UE. Przewaga polskich gospodarstw nad gospodarstwami UE-15 wynika w dużym stopniu z niższych kosztów produkcji. Znacznie niższe koszty produkcji w Polsce świadczą o dużej konkurencyjności gospodarstw nastawionych na produkcję mleka. Przeprowadzone badania wskazały także na większe możliwości rozwojowe naszych gospodarstw, przejawia się to zdecydowanie wyższym poziomem realizowanych inwestycji netto. Trzeba jednak zdawać sobie sprawę z ograniczeń wynikających z przeprowadzonych analiz, ponieważ dwa lata to zbyt krótki okres na wyciąganie zbyt daleko idących wniosków.

Słowa kluczowe: gospodarstwa mleczne, wielkość ekonomiczna, dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego, efektywność produkcji, majątku i kapitału, koszty produkcji, inwestycje netto.

¹ Artykuł opracowany na podstawie referatu wygłoszonego na XV Kongresie SERiA w Lublinie we wrześniu 2008 r., zamieszczonego w Rocznikach Naukowych SERiA, Warszawa-Poznań-Lublin 2008, tom X, zeszyt 3, s. 87–92.

1. WSTĘP

Sektor mleczarski UE-15, stoi wobec zupełnie innych wyzwań w zakresie efektywności produkcji jak i organizacji produkcji, a przede wszystkim stabilności gospodarstw aniżeli sektor mleczarski krajów takich jak Polska².

W roku 2006, a szczególnie 2007 obserwuje się w Europie powszechny wzrost cen na mleko. Podwyżki cen w 2007 roku spowodowały wzrost cen mleka w UE do 33,55 euro/100 kg, a więc o 16,5% w skali roku. Można by się spodziewać, że podwyżki cen spowodowały poprawę sytuacji dochodowej gospodarstw mlecznych w państwach członkowskich UE-15. Jednakże tak nie jest i wiele ze starych państw członkowskich UE patrzy z niepokojem na konkurencyjność i potencjał polskiego sektora mleczarskiego. Analiza kosztów produkcji litra mleka wyraźnie wskazuje na duże różnice w ekonomicznej efektywności produkcji mleka. Bardzo dobrą ilustracją tej sytuacji są koszty produkcji mleka pomiędzy Irlandią i Wielką Brytanią a Polską³.

W Irlandii sektor mleczarski jest ogólnie postrzegany jako najbardziej dochodowa działalność rolnicza. Pomimo tej korzystnej opinii, liczba gospodarstw mlecznych w Irlandii, podobnie jak w Wielkiej Brytanii czy Holandii, maleje szybciej niż inne typy produkcyjne gospodarstw. Od 1993 do 2006 roku liczba gospodarstw mlecznych zmalała z 42 tysięcy do 22 tysięcy. W latach 2000–2004 statystyczne irlandzkie gospodarstwo mleczarskie osiągało marżę netto w wysokości 10 eurocentów na litrze, przy poziomie kosztów jednostkowych wynoszących około 19 eurocentów/litr (tab. 1). Od tamtego czasu marżę

Tabela 1. Ceny producenta, koszty jednostkowe oraz marże w Irlandii (eurocenty/l)

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006
Średnia cena mleka	27,8	27,7	27,7	27,1	26,2
Produkcja brutto	29,2	29,1	29,9	27,5	26,9
Koszty bezpośrednie	11,0	10,1	10,1	10,5	10,6
Koszty stałe	8,7	8,7	9,1	8,9	9,8
Koszty całkowite	19,8	18,9	19,2	19,5	20,4
Marża netto	9,4	10,2	10,6	8,0	6,5

Źródło: S. Gill, *Perspektywy rozwoju krajowego przemysłu mleczarskiego w obliczu zmian – konkurencyjność polskiego mleczarstwa w UE po 2013 roku – podejście mikroekonomiczne* [w:] *Polskie mleczarstwo. Raport o stanie branży i perspektywach jego rozwoju*. Wyd. ZPPM, Warszawa 2007, s. 48.

² S. Gill, *Perspektywy rozwoju krajowego przemysłu mleczarskiego w obliczu zmian – konkurencyjności polskiego mleczarstwa w UE po 2013 roku – podejście mikroekonomiczne*. [w:] *Polskie mleczarstwo. Raport o stanie branży i perspektywach jego rozwoju*. Wydawnictwo ZPPM, Warszawa 2007, s. 46–54; J. Seremak-Bulge, Podsumowanie raportu o stanie branży mleczarskiej i perspektywach jej rozwoju. [w:] *Polskie mleczarstwo. Raport o stanie branży i perspektywach jego rozwoju*. Wydawnictwo ZPPM, Warszawa 2007, s. 67–73; P. Szajner, M. Szczególska *Stan polskiego mleczarstwa na tle pozostałych krajów członkowskich UE i świata* [w:] *Polskie mleczarstwo. Raport o stanie branży i perspektywach jego rozwoju*. Wydawnictwo ZPPM, Warszawa 2007, s. 30–45.

³ S. Gill, *Perspektywy rozwoju*.... op.cit.

netto istotnie się obniżają. Wzrosły koszty produkcji mleka, które będą nadal rosły w wyniku wysokich cen zbóż w UE. Producenci mleka w Irlandii odczuwają mocno skutki zjawisk zachodzących na rynku zbóż. W zależności od rodzaju gospodarstwa i jego wielkości, koszty zakupu koncentratów stanowią 30–33% w kosztach jednostkowych, podczas gdy koszty żywienia paszami własnymi tylko 6–7%.

Analiza sektora mleczarskiego w Wielkiej Brytanii wskazuje na podobne zjawiska tj. wzrost kosztów i spadek dochodów gospodarstw mlecznych. Taka sytuacja ma miejsce pomimo jednego z największych wzrostów cen skupu mleka w ostatnich latach. Rolnicy w Wielkiej Brytanii, podobnie jak rolnicy w Irlandii, prowadzą działalność przy marżach netto w granicach 5–6 eurocentów na litrze⁴.

Na przewagę polskich gospodarstw mlecznych nad gospodarstwami UE-15 wskazują także badania prowadzone przez W. Ziętare⁵, który analizował ekonomiczną efektywność produkcji mleka przy wysokiej jednostkowej wydajności mlecznej krów. W analizie wykorzystał dane z gospodarstw mlecznych zrzeszonych w Europejskim Związku Producentów Mleka – EDF dotyczące 2005 roku. Z badań tych wynika, że zarówno koszty bezpośrednie, jak i koszty czynników produkcji w gospodarstwach polskich niezależnie od wydajności jednostkowej były niższe. Koszty bezpośrednie o 24,9%, koszty czynników produkcji o 47,5%, a koszty ogółem o 34,8% (tab. 2). Analiza opłacalności produkcji mleka mierzona zyskiem, będącym różnicą między przychodami a kosztami ogółem, łącznie z kosztami alternatywnymi wskazuje, że opłacalność jednostkowa produkcji mleka w grupie gospodarstw o wyższej wydajności jednostkowej (pow. 9 000 kg) była niższa. W gospodarstwach UE-15 w obydwu grupach przychody nie pokrywały kosztów ogółem, z tym, że strata w gospodarstwach drugiej grupy wynosiła 3,2 euro/100 kg FCM (FCM oznacza mleko o zawartości 4% tłuszczu) i była o 52,4% wyższa niż w gospodarstwach grupy pierwszej. W większości badanych krajów UE, tak mierzona opłacalność produkcji mleka była niższa w gospodarstwach o wyższej wydajności pow. 9 000 kg. Z kolei w gospodarstwach polskich opłacalność jednostkowa była wyższa w grupie drugiej.

Z analizy opłacalności produkcji mleka w zależności od wydajności jednostkowej krów wynika znaczna przewaga polskich gospodarstw mlecznych nad gospodarstwami UE-15. W większości krajów starej Unii mleczność krów jest powyżej 7 000 kg mleka od krowy, a w Polsce chociaż w ostatnich latach wyraźnie wzrasta to jednak jest znacznie poniżej 5 000 l mleka od krowy.

Badania nad konkurencyjnością polskiej gospodarki żywnościowej, w tym sektora mleczarskiego wykazują, że polscy producenci żywności dobrze przygotowali się do akcesji Polski do UE. Dzięki niższym kosztom byli i są nadal konkurencyjni na wspólnym Rynku Europejskim, pomimo dużo niższej wydaj-

⁴ Ibidem.

⁵ W. Ziętara, *Ekonomiczne i organizacyjne problemy produkcji mleka przy wysokiej wydajności jednostkowej*. „Roczniki Nauk Rolniczych”, Seria G, T. 93, z.2, Warszawa 2007, s. 27–31.

ności pracy⁶. Badania nad konkurencyjnością polskiej gospodarki żywnościowej, w tym sektora mleczarskiego wykazują, że polscy producenci żywności dobrze przygotowali się do akcesji Polski do UE.

Tabela 2. Opłacalność produkcji mleka w badanych gospodarstwach mlecznych w 2005 roku (euro/100 kg FCM)

Kraj	Wydajność mleczna krów [kg FCM/krówę]	Przychody	Koszty bezpośrednie	Koszty czynników produkcji	Koszty kwoty mlecznej	Koszty ogółem	Zysk
UE -15	< 9 000	37,6	23,8	14,9	1,0	39,7	-2,1
	>9 000	36,2	23,3	15,0	1,1	39,4	-3,2
Polska	< 9 000	30,9	18,8	8,9	0,0	27,7	3,2
	>9 000	30,7	17,1	6,8	0,0	23,9	6,8

Źródło: W. Ziętała *Ekonomiczne i organizacyjne problemy produkcji mleka przy wysokiej wydajności jednostkowej*, Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G, T.93, z.2, 2007, s. 30.

Badania nad konkurencyjnością polskiej gospodarki żywnościowej, w tym sektora mleczarskiego wykazują, że polscy producenci żywności dobrze przygotowali się do akcesji Polski do UE. Dzięki niższym kosztom byli i są nadal konkurencyjni na wspólnym Rynku Europejskim, pomimo dużo niższej wydajności pracy⁷. Tak dobre wejście na rynek europejski było możliwe dzięki znaczącym przewagom cenowym na korzyść naszych producentów, które jednak w przypadku sektora mleczarskiego bardzo się zmniejszyły. Podstawowym warunkiem funkcjonowania polskiego sektora mleczarskiego na Wspólnym Rynku Europejskim było jednak zapewnienie odpowiedniej jakości mleka oraz jego przetworów. Bez spełnienia tego warunku nie byłoby możliwe przetrwanie ani producentów, ani też przetwórców, pomijając kwestie rozwoju sektora. Warunek ten jeszcze na początku dekady mógł wydawać się trudny do spełnienia. W 2000 roku niespełna połowa skupowanego mleka była w klasie ekstra, obecnie udział ten wynosi 95%. Osiągnięcie tego postępu wymagało ogromnego wysiłku branży mleczarskiej – zarówno organizacyjnego, jak i finansowego. W latach 1995–2005 w branży mleczarskiej zainwestowano łącznie 7,2 mld zł, tj. 1,8 mld euro⁸.

Jedną z klasycznych strategii wygrywania konkurencji jest przewaga cenowa nad ofertą konkurenta. Polscy producenci i przetwórcy mleka osiągnęli znaczące przewagi w tym zakresie, ale wyraźnie widoczny jest trend konwergencji cen w kraju ze średnimi cenami podstawowych produktów mleczarskich notowanymi w UE. Jest on tym silniejszy, że wynika z nakładania na siebie procesu wzrostu cen na rynku rodzimym, przy jednoczesnym ich spadku na rynkach państw

⁶ W. Józwiak, Z. Mirowska, *Sytuacja ekonomiczna i aktywność inwestycyjna gospodarstw rolnych w Polsce i w innych krajach unijnych*, IERiGŻ – PIB, Warszawa 2006, nr 35, s. 19–26.

⁷ W. Józwiak, Z. Mirowska, *Sytuacja ekonomiczna i aktywność inwestycyjna gospodarstw rolnych w Polsce i w innych krajach unijnych*. Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, Warszawa 2006, nr 35, s. 19–26.

⁸ P. Szajner, M. Szczegółska *Stan polskiego mleczarstwa...*, op.cit., s. 30–45.

członkowskich UE. Zmniejszające się różnice cenowe zarówno na poziomie rolnictwa jak i przetwórstwa jednoznacznie wskazują, że branża krajowa powoli traci konkurencyjność cenową.⁹ Jednakże rolnicy w Polsce podejmują działania dostosowawcze wywołane przywróceniem gospodarki rynkowej i integracją europejską wśród nich są w przeważającej części producenci mleka.¹⁰

Interesującym jest zatem zbadanie, jak kształtuje się konkurencyjność ekonomiczna produkcji mleka w Polsce na tle wybranych krajów UE. Celem pracy jest porównanie sytuacji dochodowej oraz efektywności produkcji, majątku i kapitału polskich gospodarstw mlecznych z gospodarstwami mlecznymi w krajach UE-15.

2. MATERIAŁ I METODA

W pracy wykorzystano informacje gromadzone w ramach europejskiego systemu zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych FADN (ang. Farm Accountancy Data Network). W polu obserwacji FADN znajdują się gospodarstwa towarowe, mające zasadniczy udział w tworzeniu wartości dodanej w rolnictwie. Podkreślić należy, że FADN jest jedyną bazą danych, gromadzonych według jednolitych zasad z reprezentacyjnej próby towarowych gospodarstw rolnych funkcjonujących na obszarze Unii Europejskiej. Wyniki obliczone na podstawie danych FADN, zgromadzonych w komputerowej bazie, prezentowane są w zestawie statystycznym nazwanym „Wyniki standardowe FADN– poziom 1”¹¹. Zawierają one wartości średnie dla grup gospodarstw rolnych wyłanianych według typów rolniczych i wielkości ekonomicznej. Zmienne są jednoznacznie zdefiniowane i dla ułatwienia oznaczone symbolami, a algorytmy ich obliczania są powszechnie dostępne.¹²

Badaniami objęto gospodarstwa, w których dominującym kierunkiem produkcji jest mleko (TF41), analizy prowadzono dla dwóch klas wielkości ekonomicznej: 8- <16 ESU (I grupa gospodarstw) i 16- <40 ESU (II grupa gospodarstwa). Ograniczenie się do dwóch klas wielkości ekonomicznej wynika z tego, że w przypadku polskich gospodarstw mlecznych nie było gospodarstw uczestniczących w systemie FADN, które występują w wyższych klasach wielkości ekonomicznej. Natomiast w grupie gospodarstw o wielkości ekonomicznej

⁹ Ibidem.

¹⁰ S. Mańko, R. Sass, T. Sobczyński, *Rentowność wybranych typów rolniczych gospodarstw w zależności od skali produkcji*, Bydgoskie Towarzystwo Naukowe. Prace Wydziału Nauk Przyrodniczych. Seria B, nr 58, Bydgoszcz 2005, s. 308–315; S. Mańko, R. Sass, T. Sobczyński, *Poziom zrównoważenia produkcji rolniczej w krajach UE*. [w:] *Problemy intensyfikacji produkcji zwierzęcej z uwzględnieniem ochrony środowiska i standardów UE*, XII Międzynarodowa Konferencja Naukowa 26–27.09.2006 r. IBMER, Warszawa 2006, s. 289–294.

¹¹ <http://www.ec.europa.eu/agriculture/rica>

¹² Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2004 r. IERiGŻ – PIB. Warszawa, wrzesień 2006, s. 19–44..

8- < 16 ESU tylko w nielicznych krajach UE – 15 występuje bydło mleczne. Wybrano zatem kraje spośród „starej UE” (UE – 15) w których typ rolniczy TF41 występuje w badanych klasach wielkości. Wykorzystano najbardziej aktualne dostępne dane, tj. za lata 2004 i 2005.

Do oceny sytuacji ekonomicznej gospodarstw polskich na tle wybranych krajów Unii Europejskiej wykorzystano dochód z rodzinnego gospodarstw rolnego (SE420) oraz dochód w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną rodziny (SE420/SE015). Ponadto porównano poziom dochodu polskich gospodarstw mlecznych z krajami UE pomniejszony o saldo dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej i inwestycyjnej [SE420 – (SE600 + SE405)]. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego jest tą kategorią, która stanowi opłatę za własne czynniki wytwórcze (praca, ziemia i kapitał) zaangażowane do działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego oraz ryzyko podejmowane przez prowadzącego gospodarstwo rolne w roku obrachunkowym.¹³ Ponadto ocenę sytuacji ekonomicznej gospodarstw prowadzono wykorzystując wskaźniki efektywności: produkcji, majątku i kapitału własnego.

$$\text{Wskaźnik efektywności produkcji} = \frac{\text{Dochód gospodarstwa rolniczego}}{\text{Produkcja}}$$

$$\text{Wskaźnik efektywności majątku} = \frac{\text{Dochód gospodarstwa rolniczego}}{\text{Aktywa}}$$

$$\text{Wskaźnik efektywności kapitału} = \frac{\text{Dochód gospodarstwa rolniczego}}{\text{Kapitał własny}}$$

3. WYNIKI

Porównując polskie gospodarstwa mleczne na tle gospodarstw unijnych to w zależności od wielkości ekonomicznej nasuwają się następujące spostrzeżenia. W grupie gospodarstw 8 – < 16 ESU polskie gospodarstwa charakteryzują się zbliżoną wielkością ekonomiczną w stosunku do pozostałych gospodarstw. Nieco większe ekonomicznie są gospodarstwa mleczne w Austrii (tab. 3). Wielkość ekonomiczna w tej grupie gospodarstw zbliżona jest do 12 ESU. Większe różnice występują jeżeli chodzi o powierzchnie UR. Polskie gospodarstwa mleczne są obszarowo większych niż w Hiszpanii, Portugalii i Włoszech. Zbliżone obszarowo są do gospodarstw austriackich, nieco mniejsze niż w Szwecji. W drugiej grupie gospodarstw mlecznych (16 – < 40 ESU) występuje znacznie większe zróżnicowanie pod względem wielkości ekonomicznej i wielkości obszarowej niż

¹³ L. Goraj, A. Smolik, M. Suska, *Jak rozumieć zawartość publikacji raport indywidualny gospodarstwa rolnego – materiały szkoleniowe*, IERiGŻ PIB, Warszawa 2005.

w gospodarstwach zaliczonych do I grupy (8 – < 16 ESU). Gospodarstwa mleczne w Hiszpanii, Włoszech i Portugalii są obszarowo najmniejsze (18–20 ha), natomiast największe są gospodarstwa we Francji i Szwecji (44–45 ha). Polskie gospodarstwa mleczne zaliczane do grupy 16 – < 40 ESU są obszarowo zbliżone do gospodarstw mlecznych w Finlandii, Irlandii i Wielkiej Brytanii. Analizując potencjał polskich gospodarstw nastawionych na produkcję mleka na tle gospodarstw unijnych, to wyraźne są różnice w nakładach pracy ogółem (AWU – Annual Work Unit)). Zarówno w I jak i II grupie gospodarstw nakłady pracy ogółem są o 50% wyższe w stosunku do gospodarstw mlecznych w Hiszpanii zaliczonych do grupy gospodarstw 8 – < 16 ESU i aż o 70% wyższe w stosunku do gospodarstw mlecznych we Francji (grupa 16 – < 40 ESU). Wyraźnie także odbiegają polskie gospodarstwa od gospodarstw unijnych jeżeli chodzi o strukturę zasiewów. W Polsce w strukturze uprawy jest bardzo duży udział zbóż, zarówno w gospodarstwach zaliczonych do I jak i II grupy. W gospodarstwach unijnych o wielkości ekonomicznej 8 – < 16 ESU poza Szwecją uprawa zbóż ma znaczenie marginalne, a powierzchnia uprawy zbóż nie przekracza 1 hektara. Również w gospodarstwach zaliczonych do grupy 16 – < 40 ESU zboża w polskich gospodarstwach mają znaczny udział w strukturze zasiewów. Powierzchnia uprawy zbóż w Polsce jest o około 50% wyższa niż w Finlandii i Szwecji. Zdecydowanie natomiast różni się od pozostałych państw, a w Hiszpanii i Portugalii uprawa zbóż ma marginalne znaczenie (tab. 3). Wynika to najprawdopodobniej z tego, że struktura użytków rolnych jest inna w Polsce niż w pozostałych analizowanych gospodarstwach UE, w których to dominują użytki zielone. Dane standardowe FADN nie zawierają informacji o strukturze użytków rolnych co znacznie utrudniła analizę struktury zasiewów.

Znacznie większy udział gruntów ornych w strukturze użytków i związana z tym większa powierzchnia uprawy zbóż w Polsce ma swoje odzwierciedlenie w obsadzie zwierząt żywionych systemem wypasowym na 1 ha powierzchni paszowej. Ponieważ powierzchnia uprawianych roślin pastewnych jest w Polsce mniejsza niż w państwach UE, to intensywność użytkowania powierzchni paszowej jest większa (tab. 4). W Polsce na 1 ha roślin pastewnych przypadało w roku 2004 1,97–2,09 sztuk przeżuwaczy. Natomiast w grupie gospodarstw 8 – < 16 ESU obsada ta wyniosła 0,6–0,7 szt. przeżuwaczy na 1 ha w Austrii i Szwecji, zbliżona do Polski była w Hiszpanii. W grupie gospodarstw 16 – < 40 ESU obsada przeżuwaczy jest w Polsce zbliżona do Hiszpanii, Portugalii i Włoch. Kraje te można zaliczyć do grupy o intensywnym użytkowaniu powierzchni paszowej. Ekstensywne wykorzystanie powierzchni paszowej występuje w Austrii i Szwecji.

Pomimo, że analizowane gospodarstwa należą do grupy gospodarstw, w których dominuje produkcja mleka, o czym najlepiej świadczy wysoki udział mleka i przetworów mlecznych w strukturze produkcji ogółem (tab. 4), oraz podzielone zostały na dwie grupy ze względu na wielkość ekonomiczną, to różnią się one znacznie liczbą krów. W grupie gospodarstw 8 – < 16 ESU w polskich gospodarstwach utrzymywanych było ponad 15 krów (LU – jednostka przelicze-

Tabela 3. Wielkość ekonomiczna, nakłady pracy i organizacja produkcji roślinnej

Państwo	Rok	ESU 8 - < 16						ESU 16 - < 40					
		Wielkość ekonomiczna (ESU)	Powierzchnia UR (ha)	Nakłady pracy		Powierzchnia uprawy		Wielkość ekonomiczna (ESU)	Powierzchnia UR (ha)	Nakłady pracy		Powierzchnia uprawy	
				ogółem AWU	najmniej AWU	zbóż ha	pastewnych ha			ogółem AWU	najmniej AWU	zbóż ha	pastewnych ha
Austria	2004	13,4	22,82	1,48	0,03	0,73	21,99	26,0	33,53	1,79	0,05	2,33	30,87
	2005	13,3	21,76	1,32	0,02	0,72	20,77	26,4	34,68	1,78	0,04	2,23	32,19
Finlandia	2004	-	-	-	-	-	-	31,0	28,79	1,85	0,08	7,96	18,95
	2005	-	-	-	-	-	-	31,2	28,34	1,80	0,06	7,49	19,07
Francja	2004	-	-	-	-	-	-	31,3	44,56	1,24	0,01	4,32	39,86
	2005	-	-	-	-	-	-	31,4	44,99	1,23	0,02	3,83	40,76
Hiszpania	2004	12,8	10,75	1,23	0	0,79	9,84	25,3	18,54	1,45	0,02	0,9	17,27
	2005	12,9	13,89	1,24	0	1,31	12,52	26,3	20,04	1,40	0,02	1,2	18,34
Irlandia	2004	-	-	-	-	-	-	29,9	34,42	1,32	0,03	0,11	34,30
	2005	-	-	-	-	-	-	29,6	34,08	1,30	0,03	0,32	33,74
Niemcy	2004	-	-	-	-	-	-	30,6	26,53	1,38	0,02	3,66	22,47
	2005	-	-	-	-	-	-	30,5	26,77	1,39	0,03	3,72	22,47
Polska	2004	11,7	17,98	1,86	0,05	7,34	9,87	22,6	29,99	2,09	0,15	12,43	16,31
	2005	11,8	20,83	1,89	0,03	7,25	12,87	22,6	36,45	2,09	0,15	12,07	23,10
Portugalia	2004	11,9	13,24	1,51	0,06	0,44	10,47	26,9	18,78	1,70	0,14	0,39	16,64
	2005	12,6	14,41	1,61	0,05	0,34	12,47	26,5	18,55	1,67	0,13	0,33	16,61
Szwecja	2004	12,4	25,88	1,29	0,01	3,81	20,31	27,5	45,38	1,49	0,05	8,35	35,37
	2005	12,2	26,76	1,32	0	3,78	22,00	26,9	44,93	1,41	0,05	7,71	34,84
Wielka Brytania	2004	-	-	-	-	-	-	32,7	35,49	1,38	0,06	0,70	34,78
	2005	-	-	-	-	-	-	31,9	34,56	1,34	0,06	0,51	34,05
Włochy	2004	12,0	14,79	1,37	0,02	0,41	14,29	27,6	19,89	1,70	0,03	1,74	17,94
	2005	12,1	16,44	1,48	0,02	0,31	16,03	27,7	22,01	1,73	0,05	1,43	20,28

Źródło: obliczenia własne na podstawie FADN [www.ec.europa.eu/agriculture/rica]

niowa zwierząt), a dla przykładu w Austrii i Szwecji 8–9 krów, Portugalii i Włoszech nieco ponad 11 krów, a w Hiszpanii 13–14 krów. Również w grupie gospodarstw 16 – < 40 ESU zróżnicowanie liczby krów w gospodarstwie jest znaczne. W Polsce było to 27–28 krów, podobne jest w Hiszpanii, Francji, Irlandii i Wielkiej Brytanii. Zdecydowanie mniej liczne stada krów występują w Austrii, Finlandii, Szwecji od 14 do 19 krów.

W analizowanych gospodarstwach pomimo, że zaliczone zostały do gospodarstw mlecznych duży jest udział pozostałego bydła, szczególnie w grupie gospodarstw 8 – < 16 ESU. Świadczy o tym także mniejszy udział wartości mleka i przetworów mlecznych w strukturze produkcji ogółem w stosunku do gospodarstw zaliczonych do grupy 16 – < 40 ESU. Gospodarstwa zaliczone do tej grupy gospodarstw charakteryzują się większym stopniem wyspecjalizowania w produkcji mleka.

Istotnym parametrem wykorzystywanym do oceny sprawności technologicznej gospodarstw jest mleczność krów, szczególnie w gospodarstwach nastawionych na produkcję mleka. Pod tym względem należy wyraźnie stwierdzić, że gospodarstwa polskie zaliczone do grupy 8 – < 16 ESU nieznacznie odbiegają tylko od gospodarstw starej UE. Natomiast jak wzrasta stopień wyspecjalizowania gospodarstw w produkcji mleka (gospodarstwa 16 – < 40 ESU) to pod względem mleczności polskie gospodarstwa odbiegają in minus od państw UE-15. Najwyższą wydajność jednostkową osiągają gospodarstwa w Finlandii i Szwecji. Druga grupa gospodarstw o wyższej wydajności to Hiszpania, Portugalia, Austria i Niemcy. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że mleczność krów w Polsce osiąga zbliżony poziom jak we Włoszech, Wielkiej Brytanii czy Francji i wyższy niż gospodarstwa mleczne w Irlandii.

Analizując wielkość zaangażowanego majątku można stwierdzić, że decydujący wpływ na wyposażenie gospodarstw w majątek ma wielkość ekonomiczna. Gospodarstwa ekonomiczne większe (16-< 40 ESU) dysponują przeciętnie dwukrotnie wyższym majątkiem niż gospodarstwa o wielkości ekonomicznej 8 – < 16 ESU. Występuje także duże zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi państwami. Zdecydowanie niższym majątkiem dysponują gospodarstwa w Polsce i Portugalii i to zarówno w I jak i II grupie gospodarstw, przy czym zdecydowanie najniższym majątkiem dysponują gospodarstwa mleczne w Portugalii (tab. 5). Dla przykładu gospodarstwa w Austrii w grupie 8 – < 16 ESU mają pięciokrotnie wyższą wartość zaangażowanego majątku niż gospodarstwa mleczne w Portugalii. Jeżeli chodzi o gospodarstwa ekonomicznie większe to polskie gospodarstwa mleczne mają podobną wartość majątku jak gospodarstwa we Francji i Finlandii, szczególnie dotyczy to roku 2005. Również w tej grupie gospodarstw Portugalia odbiega najmocniej od pozostałych analizowanych państw. Ważną pozycję w strukturze majątku stanowią maszyny i urządzenia, które w decydujący sposób wpływają na jakość i terminowość wykonywanych prac. Analizując nakłady pracy i wartość maszyn i urządzeń wydawać by się mogło, że gospodarstwa mleczne UE-15 mając niższe nakłady pracy żywej powinny dysponować lepszym technicznym uzbrojeniem pracy. W rzeczywistości tak nie

Tabela 4. Organizacja produkcji zwierzęcej

Państwo	Rok	ESU 8 - < 16						ESU 16 - < 40					
		Zwierzęta ogółem szt. LU	Krowy mleczne szt. LU	Pozostałe bydło szt. LU	Liczba zwierząt żywionych systemem wypasowym na 1 ha pow. paszowej	Mleczność krow kg/krowy	Udział mleka i przetworów mlecznych w wartości produkcji %	Zwierzęta ogółem szt. LU	Krowy mleczne szt. LU	Pozostałe bydło szt. LU	Liczba zwierząt żywionych systemem wypasowym na 1 ha pow. paszowej	Mleczność krow kg/krowy	Udział mleka i przetworów mlecznych w wartości produkcji %
Austria	2004	15,97	8,55	6,59	0,66	5267	41,15	29,74	16,73	11,98	0,88	6066	55,36
	2005	15,69	8,62	6,39	0,69	5484	42,24	30,23	17,12	12,12	0,86	6071	53,87
Finlandia	2004	-	-	-	-	-	-	21,07	14,01	7,01	1,02	7808	82,92
	2005	-	-	-	-	-	-	21,55	14,07	7,36	1,03	8098	83,48
Francja	2004	-	-	-	-	-	-	43,56	26,13	16,85	1,07	5443	77,41
	2005	-	-	-	-	-	-	43,49	26,56	16,68	1,05	5489	77,22
Hiszpania	2004	19,74	14,14	5,60	1,89	4938	70,57	38,38	29,09	9,60	2,10	5372	77,88
	2005	20,02	13,75	6,19	1,47	5213	64,42	40,76	29,74	10,83	2,05	5957	75,40
Irlandia	2004	-	-	-	-	-	-	53,18	29,23	22,56	1,55	4994	73,69
	2005	-	-	-	-	-	-	52,02	28,91	21,64	1,54	4934	75,14
Niemcy	2004	-	-	-	-	-	-	38,22	21,61	15,85	1,66	5912	67,84
	2005	-	-	-	-	-	-	37,74	21,67	15,37	1,62	5894	68,13
Polska	2004	20,54	15,50	4,40	1,97	4371	67,56	38,90	27,97	9,71	2,29	5024	70,64
	2005	20,85	15,79	4,33	1,56	4618	69,88	39,11	28,38	9,71	1,65	5289	82,18
Portugalia	2004	15,85	11,09	4,36	1,24	4617	71,80	36,08	24,72	11,15	1,96	5744	84,26
	2005	16,92	11,04	5,71	1,21	5161	70,56	35,89	24,37	11,30	1,97	5905	80,31
Szwecja	2004	16,07	9,24	6,42	0,71	5899	56,63	35,82	20,18	15,09	0,96	6838	66,26
	2005	15,99	9,08	6,34	0,67	5682	51,37	34,67	19,51	14,55	0,93	6645	63,69
Wielka Brytania	2004	-	-	-	-	-	-	55,39	30,31	22,60	1,58	5223	72,12
	2005	-	-	-	-	-	-	57,20	29,43	27,27	1,67	5812	75,89
Włochy	2004	16,41	11,63	4,47	1,12	4956	59,13	35,22	23,41	11,20	1,91	5269	66,33
	2005	16,60	11,68	4,35	1,01	4672	55,67	34,92	23,44	11,32	1,71	5581	66,15

Źródło: obliczenia własne na podstawie FADN [www.ec.europa.eu/agriculture/rica]

jest. Udział maszyn i urządzeń w wartości aktywów jest relatywnie niższy w państwach starej UE niż w Polsce, dotyczy to zarówno gospodarstw ekonomicznie mniejszych jak i większych. W polskich gospodarstwach mlecznych udział maszyn i urządzeń w aktywach ogółem kształtuje się w zależności od wielkości ekonomicznej jak i roku na poziomie 20–30%. Z kolei w państwach starej UE wynosi to 10–12%, a w Hiszpanii stanowi zaledwie 3,5–4,5%. Wynika to zapewne z tego, że w państwach o najdłuższym stażu w UE rozwinięte jest bardzo mocno zespołowe użytkowanie maszyn. Tym samym gospodarstwa dysponują tylko sprzętem do podstawowej uprawy gleby. Natomiast w Polsce grupowe użytkowanie maszyn jest mało popularne. Trzeba także wyraźnie powiedzieć, że warunki ekonomiczne przed wprowadzeniem gospodarki rynkowej sprzyjały raczej indywidualnemu użytkowaniu maszyn. Te przyzwyczajenia mają swoje konsekwencje do dzisiaj.

Poziom zadłużenia analizowanych gospodarstw mlecznych jest mocno zróżnicowany zarówno w grupie gospodarstw 8 – < 16 ESU jak i 16 – < 40 ESU. Zdecydowanie najniższy poziom zadłużenia występuje w gospodarstwach mlecznych w Portugalii, Hiszpanii i Włoszech. Najbardziej zadłużone są gospodarstwa mleczne w Austrii, Francji, Niemczech i Szwecji. Polskie gospodarstwa mleczne plasują się po środku krajów o najwyższym jak i najniższym poziomie zadłużenia. Analizując zadłużenie trzeba także spojrzeć na relacje poziomu zadłużenia do wartości aktywów. I ta zależność wypada na niekorzyść polskich gospodarstw mlecznych. Zadłużenie do wartości aktywów wynosi około 15%, podobnie jest w Szwecji, jedynie we Francji jest znacznie wyższe i wynosi około 25%. Stosunkowo wysoki poziom zadłużenia polskich gospodarstw mlecznych wynika z tego, że przystąpienie Polski do UE związane było szczególnie w gospodarstwach nastawionych na produkcję mleka na poniesienie znacznych nakładów na modernizację gospodarstw wynikającą z dostosowania do standardów weterynaryjnych.

Istotnym czynnikiem decydującym o wynikach produkcyjnych, a także i dochodach jest intensywność produkcji, czyli nakłady pracy żywej i uprzedmiotowianej ponoszone na 1 ha UR. Jako miarę intensywności produkcji przyjęto koszty bezpośrednie na 1 ha UR. Koszty bezpośrednie obejmują koszty zużycia nasion i sadzenia, nawozów, środków ochrony roślin, koszty bezpośrednie pasz dla zwierząt i inne koszty bezpośrednie. Z danych zamieszczonych w tabeli 6 wynika jednoznacznie, że intensywność produkcji związana jest ściśle z wielkością ekonomiczną gospodarstwa. Zdecydowanie wyższa intensywność produkcji występuje w gospodarstwach zaliczonych do grupy gospodarstw o wielkości ekonomicznej 16 – < 40 ESU niż w gospodarstwach ekonomicznie mniejszych. Ponadto widać wyraźnie zróżnicowanie intensywności produkcji w poszczególnych państwach członkowskich UE. Występuje wyraźna prawidłowość zarówno w I jak i II grupie gospodarstw, że gospodarstwa mleczne położone w południowej części Europy (Hiszpania, Portugalia, Włochy) charakteryzują się zdecydowanie wyższym poziomem intensywności produkcji niż gospodarstwa położone w centralnej i północnej części Europy. Najniższa intensywność produkcji wy-

Tabela 5. Majątek i zadłużenie gospodarstw (euro)

Państwo	Rok	ESU 8 - < 16				ESU 16 - < 40			
		Aktywa ogółem	Maszyny i urządzenia	Aktywa bieżące	Zobowiązania ogółem	Aktywa ogółem	Maszyny i urządzenia	Aktywa bieżące	Zobowiązania ogółem
Austria	2004	251284	39325	47659	21636	388353	59196	60379	33824
	2005	250824	40652	48289	23835	404698	61328	62237	36500
Finlandia	2004	-	-	-	-	174373	34811	34941	27272
	2005	-	-	-	-	184745	39319	37029	29948
Francja	2004	-	-	-	-	171949	29801	44244	43275
	2005	-	-	-	-	175192	30694	44591	40139
Hiszpania	2004	174032	8352	37886	1789	390562	12579	66839	8863
	2005	213628	9032	56561	1296	348155	15836	90783	7337
Irlandia	2004	-	-	-	-	483248	13909	28408	12849
	2005	-	-	-	-	581794	15170	29020	14040
Niemcy	2004	-	-	-	-	462912	37870	29235	34507
	2005	-	-	-	-	460686	37418	30705	31818
Polska	2004	75428	18911	8936	5625	139218	40393	17170	19520
	2005	91090	20960	10386	7525	162385	42327	18226	21468
Portugalia	2004	51224	8575	6804	2304	95526	19279	15617	4905
	2005	54683	8167	8935	1607	94265	17470	16929	4769
Szwecja	2004	151206	18580	27562	15065	242436	35431	41221	38499
	2005	156387	20081	31007	12274	268811	35419	49216	37368
Wielka Brytania	2004	-	-	-	-	371326	21051	24179	20720
	2005	-	-	-	-	442079	22755	30538	20264
Włochy	2004	214800	25819	27369	5069	390622	39894	64097	5248
	2005	257334	24141	30613	1344	418753	39304	79704	3084

Źródło: obliczenia własne na podstawie FADN [www.ec.europa.eu/agriculture/rica]

stępuje w Austrii i we Francji. Koszty bezpośrednie w krajach o najwyższej intensywności produkcji są około 4 razy wyższe niż w Austrii i we Francji. W polskich gospodarstwach mlecznych intensywność produkcji jest wyższa niż w Austrii i Francji ale jest niższa niż w Finlandii, Irlandii, Niemczech, Szwecji i Wielkiej Brytanii.

W przypadku produkcji zwierzęcej istotną rolę odgrywają koszty pasz z zakupu, które wyrażono w euro na 1 sztukę przeliczeniową (LU) zwierząt żywionych systemem wypasowym (przeżuwaczy). Koszty zakupu pasz dotyczą nie tylko krów mlecznych ale pozostałego bydła, którego udział w pogłowie zwierząt jest dość znaczny, szczególnie w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej $8 - < 16$ ESU. Ponadto dla zwierząt żywionych systemem wypasowym zaliczone są owce i kozy, których udział w pogłowie jest marginalny. Dane liczbowe FADN dostępne w raporcie standardowym uniemożliwiają rozdzielenie kosztów zakupu pasz zwierząt przeżuwających na krowy, pozostałe bydło, owce i kozy, dlatego też zakup pasz analizowano razem dla wszystkich zwierząt przeżuwających. Generalnie nasuwa się spostrzeżenie, że im wyższy poziom intensywności produkcji tym wyższe koszty zakupu pasz (tab. 6). Pewien wyjątek stanowi Szwecja, gdzie koszty zakupu pasz należą do najwyższych, a intensywność produkcji jest znacznie niższa. Koszty zakupu pasz w polskich gospodarstwach mlecznych o wielkości ekonomicznej $16 - < 40$ ESU są na zbliżonym poziomie jak we Francji, Irlandii, Niemczech i Wielkiej Brytanii.

Ważnych informacji o całkowitych kosztach produkcji w zależności od wielkości ekonomicznej i państwa członkowskiego UE dostarczają koszty ogółem na 1 euro produkcji. Z danych tabeli 6 wynika jednoznacznie, że w niewielkim stopniu koszty wytworzenia produkcji zależą od wielkości ekonomicznej i w gospodarstwach ekonomicznie większych ($16 - < 40$ ESU) są nieznacznie wyższe. Wyjątek stanowią gospodarstwa mleczne w Szwecji gdzie w gospodarstwach ekonomicznie większych, koszt wytworzenia 1 euro produkcji jest o 4–14% niższy. Z analizy kosztów produkcji wynika, że wyraźnie wyższe koszty produkcji są na północy Europy niż na południu. W Finlandii i Szwecji koszty wytworzenia 1 euro produkcji znacznie przewyższają wartość produkcji. Zdecydowanie niższe koszty produkcji występują w Hiszpanii, Portugalii i Włoszech, są to jedne z najniższych kosztów produkcji. Jeszcze niższe koszty produkcji występują w Polsce, które spośród analizowanych państw są jednymi z najniższych, jedynie Hiszpania ma zbliżony poziom kosztów produkcji. Niskie koszty produkcji w Polsce świadczą o dużej konkurencyjności polskich gospodarstw mlecznych na rynku europejskim.

Dużym zróżnicowaniem charakteryzują się także koszty czynników zewnętrznych, które obejmują wynagrodzenia za prace najemną, czynsze dzierżawne, odsetki i opłaty finansowe. Polska oprócz Hiszpanii i Włoch należy do grupy państw, w których to koszty czynników zewnętrznych w przeliczeniu na 1000 euro produkcji są najniższe. Do państw o najwyższych kosztach czynników zewnętrznych należą Wielka Brytania, Francja i Niemcy. Różnica pomiędzy grupą państw o najwyższych kosztach czynników zewnętrznych a grupą państw o najniższych kosztach jest w skrajnych przypadkach ponad pięciokrotna.

Tabela 6. Intensywność produkcji i koszty produkcji (euro)

Państwo	Rok	ESU 8 - < 16				ESU 16 - < 40			
		Koszty bezpośrednie na 1 ha UR	Koszty pasz z zakupu na 1 sztukę LU przeżuwaczy	Koszty ogółem na 1 euro produkcji ogółem	Koszty czynników zewnętrznych na 1000 euro produkcji	Koszty bezpośrednie na 1 ha UR	Koszty pasz z zakupu na 1 sztukę LU przeżuwaczy	Koszty ogółem na 1 euro produkcji ogółem	Koszty czynników zewnętrznych na 1000 euro produkcji
Austria	2004	280	270	0,92	47,61	376	281	0,90	52,15
	2005	288	258	0,93	47,19	348	261	0,87	51,13
Finlandia	2004	-	-	-	-	704	541	1,13	60,91
	2005	-	-	-	-	741	551	1,01	61,83
Francja	2004	-	-	-	-	399	245	0,93	76,11
	2005	-	-	-	-	381	230	0,93	74,02
Hiszpania	2004	1278	591	0,57	19,96	1613	662	0,63	23,05
	2005	1680	635	0,62	18,69	1510	620	0,57	17,83
Irlandia	2004	-	-	-	-	557	203	0,75	50,99
	2005	-	-	-	-	560	202	0,80	50,00
Niemcy	2004	-	-	-	-	580	238	0,90	74,09
	2005	-	-	-	-	855	236	0,89	68,87
Polska	2004	374	188	0,57	20,53	475	221	0,66	27,82
	2005	347	194	0,64	16,28	430	232	0,62	26,55
Portugalia	2004	754	492	0,77	52,00	1441	563	0,82	47,47
	2005	734	497	0,83	40,50	1407	534	0,80	44,03
Szwecja	2004	709	894	1,29	37,45	754	726	1,11	56,33
	2005	609	789	1,19	33,55	736	725	1,14	58,40
Wielka Brytania	2004	-	-	-	-	680	268	0,94	98,95
	2005	-	-	-	-	681	245	0,95	78,81
Włochy	2004	1100	928	0,69	30,12	1720	887	0,74	28,07
	2005	1037	959	0,75	26,63	1670	838	0,73	28,43

Źródło: obliczenia własne na podstawie FADN [www.ec.europa.eu/agriculture/rica]

Wynik finansowy gospodarstw rolnych uczestniczących w systemie FADN ocenia się za pomocą dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Jest to nadwyżka finansowa służąca opłacie nakładów pracy rolnika i jego rodziny oraz wynagrodzeniu za zaangażowanie kapitału w działalności operacyjnej gospodarstwa. Zróżnicowanie dochodu w przeliczeniu na gospodarstwo przedstawione jest w tabeli 7. W grupie gospodarstw o wielkości ekonomicznej 8 – < 16 ESU trzy państwa mają zbliżony i najwyższy dochód. Są to Austria, Hiszpania i Włochy. W tych państwach dochód z gospodarstwa kształtuje się na poziomie 13–15 tys. euro. Z kolei najniższy dochód osiągają gospodarstwa mleczne w Szwecji, który w roku 2004 był ujemny. Polskie gospodarstwa w 2005 roku nie wiele ustępują pod względem poziomu dochodu gospodarstwom mlecznym w Austrii, Hiszpanii czy Włoszech. Jeszcze korzystniej przedstawia się sytuacja dochodowa polskich gospodarstw mlecznych po odjęciu dopłat. Najwyższy dochód pomniejszony o dopłaty występuje w Hiszpanii i kształtuje się na poziomie 11 tys. euro, następną pozycję zajmują gospodarstwa we Włoszech (około 9,5 tys. euro) i osiągają nie wiele wyższy dochód niż w Polsce, bo w roku 2005 jest to około 1,5 tys. euro. Również w grupie gospodarstw o wielkości ekonomicznej 16 – < 40 ESU sytuacja dochodowa jest mocno zróżnicowana. Najwyższe dochody osiągają gospodarstwa mleczne na południu Europy, są to Hiszpania, Włochy i Portugalia. Szczególnie duże różnice w poziomie dochodów występują porównując dochody pomniejszone o dopłaty. Analiza sytuacji dochodowej gospodarstw po pomniejszeniu dochodu o dopłaty jest w pełni uzasadniona. Wynika to z tego, że UE zapowiada znaczne ograniczenie wsparcia rolnictwa po 2013 roku¹⁴. Sytuacja dochodowa polskich gospodarstw mlecznych po odjęciu dopłat jest znacznie korzystniejsza niż w krajach UE – 15, wskazuje to na dużą konkurencyjność polskich gospodarstw nastawionych na produkcję mleka. Ponadto przy niższej wydajności jednostkowej krów w Polsce, niższych kosztach produkcji, mniejszym udziale pasz z zakupu w kosztach żywienia, wzrasta znacznie konkurencyjność polskich gospodarstw mlecznych w stosunku do gospodarstw mlecznych UE-15¹⁵.

Po odjęciu dopłat poziom dochodu w polskich gospodarstwach jest zbliżony do gospodarstw we Włoszech, przewyższa znacznie dochody gospodarstw we Francji, Austrii, Niemczech, Wielkiej Brytanii czy Irlandii, ustępuje natomiast znacznie dochodom osiąganym przez gospodarstwa mleczne w Hiszpanii. W przypadku Hiszpanii na podkreślenie zasługuje nie tylko wysoki poziom osiąganego dochodu ale jego wzrost o 40,3% w roku 2005 w stosunku do roku 2004. W żadnym z państw UE-15 sytuacja taka nie miała miejsca. Znaczący bo o około 30% wzrost dochodu wystąpił w Polsce w roku 2005 w stosunku do roku 2004.

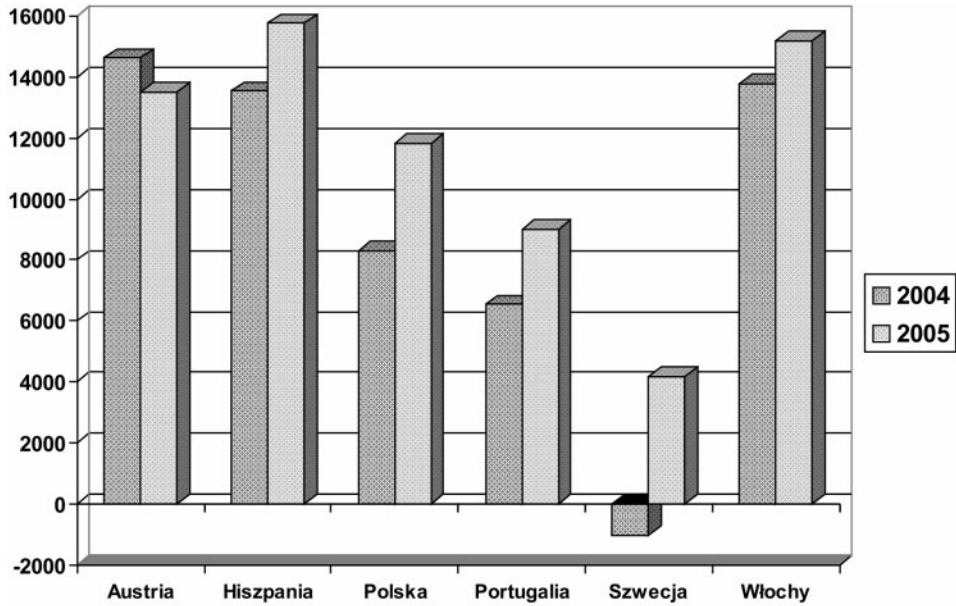
¹⁴ Czakowska H., Czyżewski A., Sass R., *Perspektywy rozwoju produkcji mleka w Polsce w świetle propozycji Health Check Unii Europejskiej* [w:] S. Sokołowska, A. Bisaga (red.), *Wies i rolnictwo w procesie zmian. Szanse rozwoju rolnictwa w przestrzeni europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytet Opolski, Opole 2008, s. 86–88.

¹⁵ S. Gill., *Perspektywy rozwoju krajowego*..., op.cit; J. Seremak-Bulge *Podsumowanie raportu o stanie branży*..., op.cit., s. 46–54.

Tabela 7. Produkcja i dochody gospodarstw mlecznych (euro)

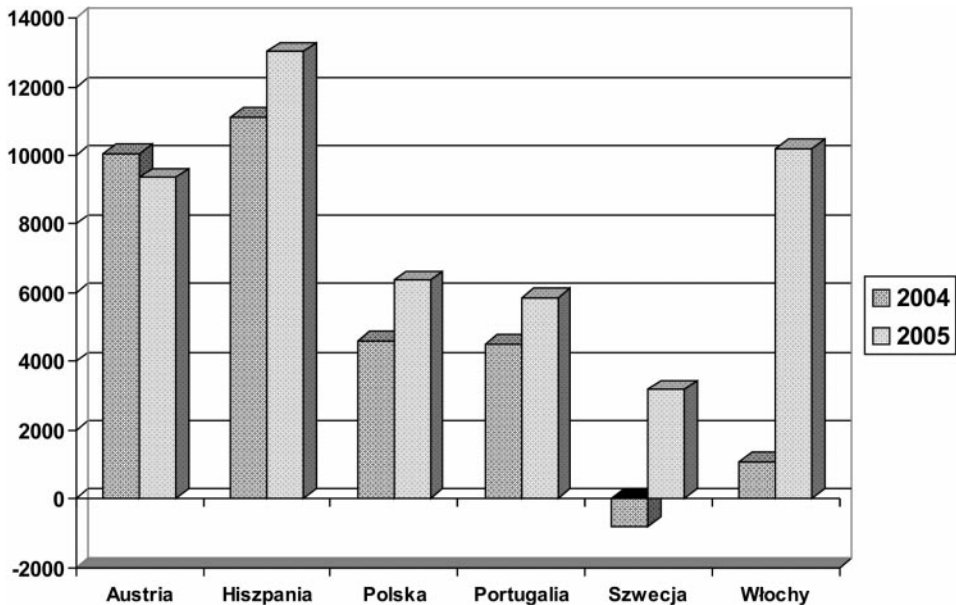
Państwo	Rok	ESU 8 - < 16					ESU 16 - < 40				
		Produkcja ogółem	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Dochód z gospodarstwa /FWU	Saldo dopłat i podatków	Dochód pomniejszony o dopłaty	Produkcja ogółem	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Dochód z gospodarstwa /FWU	Saldo dopłat i podatków	Dochód pomniejszony o dopłaty
Austria	2004	30895	14635	10043	13838	797	53056	25018	14321	21443	3575
	2005	30335	13520	9349	13789	-269	55933	28974	16694	22995	5979
Finlandia	2004	-	-	-	-	-	46541	23355	13170	29268	-5713
	2005	-	-	-	-	-	44685	20115	8511	31321	-11206
Francja	2004	-	-	-	-	-	56627	14963	12229	11158	3805
	2005	-	-	-	-	-	57083	17334	14351	12368	4966
Hiszpania	2004	29654	13551	11107	2356	11195	61746	26295	18450	4326	21969
	2005	30600	15769	13015	3955	11814	71612	38127	27599	7307	30820
Irlandia	2004	-	-	-	-	-	51897	23679	18437	11001	12678
	2005	-	-	-	-	-	49145	22986	18091	13494	9492
Niemcy	2004	-	-	-	-	-	56783	16321	12077	11053	5268
	2005	-	-	-	-	-	65489	19089	14027	12951	6138
Polska	2004	19526	8318	4603	2370	5948	40517	17418	8948	4323	13095
	2005	23703	11840	6355	3866	7974	48318	23910	12338	6889	17021
Portugalia	2004	19326	6536	4512	3636	2900	50596	15649	10043	6590	9059
	2005	21246	9020	5848	4581	4439	49446	17848	11526	7879	9969
Szwecja	2004	31853	-1028	-802	8537	-9565	68738	8380	5892	15646	-7266
	2005	32105	4165	3180	10231	-6066	65699	11420	8511	20069	-8649
Wielka Brytania	2004	-	-	-	-	-	57566	10648	8113	7032	3616
	2005	-	-	-	-	-	57960	13408	10495	9916	3492
Włochy	2004	37471	13778	1083	4162	9616	71346	24295	14480	5545	18750
	2005	41018	15199	10198	5799	9400	75850	28593	17018	7708	20885

Źródło: obliczenia własne na podstawie FADN [www.ec.europa.eu/agriculture/rica]

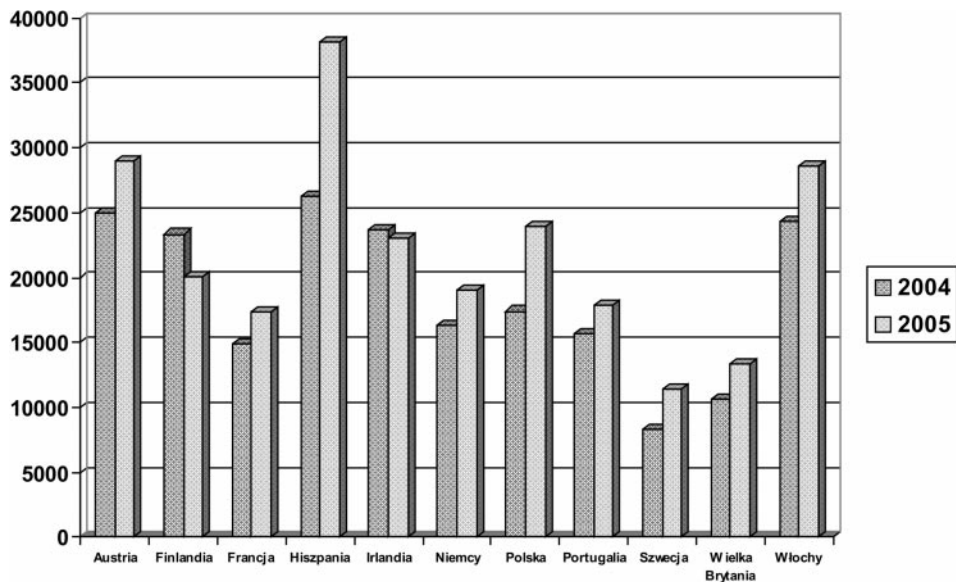
Rysunek 1. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w gospodarstwach 8-<16 ESU (w euro)

Źródło: jak w tabeli 7.

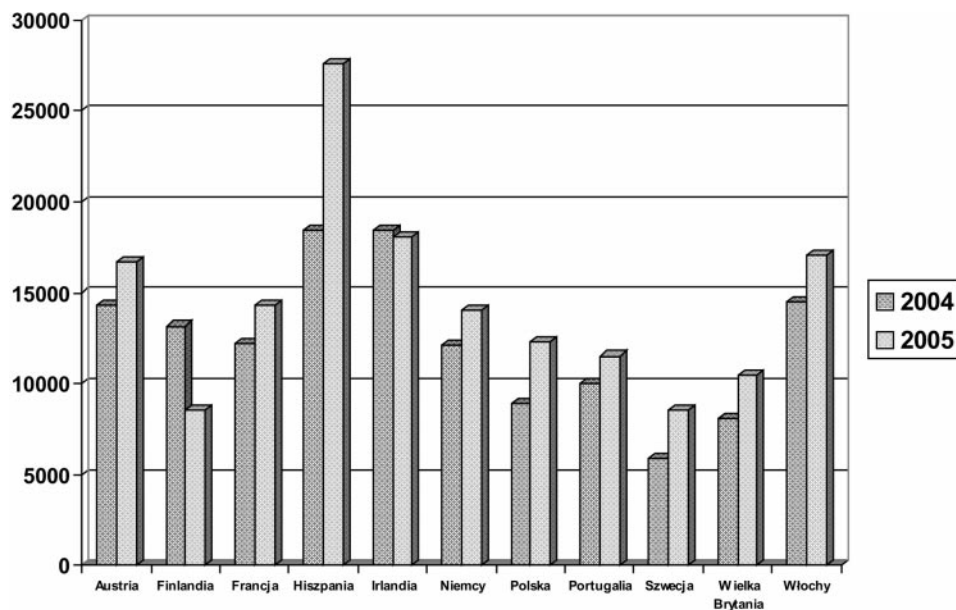
Rysunek 2. Dochód z gospodarstwa na FFWU w gospodarstwach 8-<16 ESU (w euro)

Źródło: jak w tabeli 7.

Rysunek 3. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w gospodarstwach 16-<40 ESU (w euro)

Źródło: jak w tabeli 7.

Rysunek 4. Dochód z gospodarstwa na FWU w gospodarstwach 16-<40 ESU (w euro)

Źródło: jak w tabeli 7.

Wynika to jednak z tego, że 1 maja 2004 r. Polska przyjęta została do UE, dopiero w roku 2005 polskie gospodarstwa odczuły w pełni korzyści wynikające z członkostwa w UE, które skutkowały głównie wzrostem cen na mleko.

Szczególnie ważną informacją jest wielkość dochodu przeliczona na pełnozatrudnioną osobę tzw. pracy nieopłaconej, a więc na pracującego członka rodziny rolnika – FWU (Family Work Unit). W grupie gospodarstw 8 – < 16 ESU dochód / FWU ustępuje dochodom osiąganym przez gospodarstwa mleczne w Austrii, Hiszpanii czy Włoszech, jest zbliżony do dochodu/FWA w Portugalii i przewyższa dochody na członka rodziny w Szwecji. Z kolei w gospodarstwach zaliczonych do grupy gospodarstw o wielkości ekonomicznej 16 – < 40 ESU dochód na pełnozatrudnionego członka rodziny rolnika jest niższy w Polsce niż w Hiszpanii, Włoszech czy Irlandii, ale osiąga zbliżony poziom jak gospodarstwa w Finlandii, Francji, Niemczech, Portugalii, a przewyższa dochody na członka rodziny w Szwecji czy Wielkiej Brytanii.

Istotne znaczenie dla poziomu dochodu z gospodarstwa jak i dochodu na członka rodziny mają dopłaty jakie otrzymują gospodarstwa mleczne z budżetu UE. Poziom wsparcia dla gospodarstw nastawionych na produkcję mleka jest mocno zróżnicowany, najwyższy występuje na północy Europy (Finlandia i Szwecja) oraz w Austrii, są to państwa, w których występują trudne warunki w produkcji mleka. Najniższe wsparcie występuje w państwach na południu Europy (Hiszpania, Włochy, Portugalia). W Polsce poziom wsparcia jest zbliżony do gospodarstw mlecznych na południu Europy, ale znacznie ustępuje Francji czy w Niemczech, w których to występują zbliżone warunki w produkcji mleka jak w Polsce. Wysokość dopłat ma wpływ na poziom dochodu z gospodarstwa i na członka rodziny, a także na wskaźniki efektywności: produkcji, majątku i kapitału własnego, gdzie w liczniku wskaźnika występuje dochód gospodarstwa rolniczego.

Analiza efektywności produkcji, majątku i kapitału własnego, wskazuje na przewagę gospodarstw polskich nad gospodarstwami UE, zarówno w grupie 8–16 ESU jak i 16–40 ESU. Jedyne gospodarstwa mleczne w Portugalii osiągają wyższą efektywność majątku i kapitału własnego od gospodarstw polskich. Natomiast efektywność produkcji jest w Polsce wyższa niż w Portugalii i to zarówno w gospodarstwach 8–16 ESU jak i 16–40 ESU. Gospodarstwa mleczne we Włoszech i Hiszpanii pomimo, że osiągają wyższy dochód niż gospodarstwa w Polsce to efektywność majątku i kapitału jest znacznie niższa niż w Polsce. Wynika to z tego, że wartość majątku jakim dysponują gospodarstwa w Hiszpanii i Włoszech niezależnie od wielkości ekonomicznej jest znacznie wyższa niż majątek gospodarstw w Polsce (tab. 5). Wobec czego wyższy dochód jaki uzyskują gospodarstwa mleczne w Hiszpanii i Włoszech osiągnany jest przy zaangażowaniu większego majątku, co pogarsza wskaźnik efektywności majątku. Również efektywność kapitału własnego jest najwyższa w Polsce i Portugalii i wykazuje znaczną przewagę nad pozostałymi państwami UE.

Bardzo interesująco na tle gospodarstw mlecznych UE–15 wypadają gospodarstwa mleczne w Portugalii. Analizując gospodarstwa mleczne w Portugalii, nasuwają się następujące spostrzeżenia. Niezależnie od wielkości ekonomicz-

nej produkcja ogółem jest niższa niż w pozostałych państwach UE i zbliżona jest do wielkości produkcji w Polsce. Przy tej nie najwyższej produkcji wysoki jest dochód jaki osiągają gospodarstwa w Portugalii, tym samym wskaźnik efektywności produkcji jest wysoki. Również wartość zaangażowanego majątku (aktywa ogółem) jest najniższa, szczególnie niska jest wartość maszyn i urządzeń. Stosunkowo wysoki dochód w relacji do znacznie niższego majątku przekłada się na wysoką efektywność wykorzystania majątku. Na szczególne podkreślenie zasługuje wysoka efektywność kapitału własnego w gospodarstwach mlecznych w Polsce i Portugalii, która znacznie przewyższa efektywność kapitału własnego w pozostałych państwach członkowskich UE. Efektywność kapitału własnego w Polsce znacznie przewyższa oprocentowanie obligacji skarbu państwa i lokat długoterminowych. Wskazuje to, że prowadzenie gospodarstw mlecznych w Polsce jest efektywne i stado liczące 28 krów¹⁶ zapewnia w obecnych warunkach godziwą opłatę pracy własnej, zwrot z zainwestowanego kapitału i premię za podjęcie ryzyka gospodarowania.¹⁷ Oprócz gospodarstw mlecznych w Polsce i Portugalii wysoką efektywność kapitału i majątku osiągają gospodarstwa mleczne w Finlandii, Francji i Hiszpanii. Zadowolający jest poziom efektywności kapitału i majątku w gospodarstwach mlecznych w Austrii, Finlandii i Włoszech. Bardzo niską efektywność majątku i kapitału osiągają gospodarstwa mleczne w Irlandii, Niemczech, Wielkiej Brytanii i Szwecji.

Każde gospodarstwo rolne dysponuje majątkiem (aktywa), który powinien być dostosowany do specyfiki gospodarstwa (nastawienie produkcyjne) oraz warunków, w których położone jest gospodarstwo. Porównując wartość aktywów widać bardzo duże różnice pomiędzy poszczególnymi państwami (tab. 5). Ponieważ majątek wymaga ciągłego odnawiania (inwestowania) ważne jest zatem wykorzystanie jego w procesie produkcyjnym. Stopień wykorzystania majątku mierzono wartością produkcji na 1000 euro aktywów. Z danych zamieszczonych w tabeli 8 wynika, że występuje znaczne zróżnicowanie pomiędzy analizowanymi krajami. Najwyższą wartość produkcji na 1000 euro aktywów osiągają gospodarstwa mleczne w Portugalii. Szczególnie wyraźna przewaga gospodarstw portugalskich występuje w grupie 16 – < 40 ESU, gdzie wartość produkcji na 1000 euro aktywów wynosi ponad 500 euro. Gospodarstwa mleczne w Portugalii posiadają spośród analizowanych państw najniższą wartość majątku, natomiast pod względem poziomu produkcji nie ustępują gospodarstwom w Niemczech, Irlandii, Francji, Wielkiej Brytanii czy Finlandii. W tej sytuacji relacja produkcji do majątku wypada na korzyść gospodarstw w Portugalii. Wysokie wykorzystanie majątku występuje również we Francji i Polsce, gdzie wartość produkcji wynosi około 300 euro na 1000 euro majątku. Jest to jeden z najwyższych wskaźników w grupie analizowanych gospodarstw mlecznych w UE.

¹⁶ W roku 2005 w grupie gospodarstw o wielkości ekonomicznej 16–40 ESU, średnia liczba krów w Polsce objętych systemem rachunkowości FADN wynosiła 28,38 szt.

¹⁷ R. Sass, *Wielkość stada a dochód z zarządzania w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie bydła mlecznego*. „Roczniki Nauk Rolniczych”, Seria G,T. 93, z.2, Warszawa 2007, s. 71–78.

Tabela 8. Efektywność produkcji, aktywów i kapitału własnego

Państwo	Rok	ESU 8 - < 16					ESU 16 - < 40				
		Efektywność (%)			Inwestycje netto (euro)	Produkcja na 1000 euro aktywów	Efektywność (%)			Inwestycje netto (euro)	Produkcja na 1000 euro aktywów
		produkcji	aktywów	kapitału własnego			produkcji	aktywów	kapitału własnego		
Austria	2004	47,37	5,82	6,29	-69	122,95	47,15	6,44	7,06	3456	136,62
	2005	44,57	5,39	5,95	585	120,94	50,18	7,16	7,86	3847	138,21
Finlandia	2004	-	-	-	-	-	50,18	13,39	15,09	1958	266,90
	2005	-	-	-	-	-	45,02	10,89	12,99	-1233	241,87
Francja	2004	-	-	-	-	-	26,42	8,70	11,62	134	329,32
	2005	-	-	-	-	-	30,37	9,89	11,39	-68	325,83
Hiszpania	2004	45,69	7,79	6,16	-984	170,39	42,58	6,73	6,89	2342	158,09
	2005	51,53	7,38	7,43	-3441	143,24	53,24	10,95	11,18	1631	205,69
Irlandia	2004	-	-	-	-	-	45,62	4,90	5,03	-1786	107,39
	2005	-	-	-	-	-	46,77	3,95	4,04	2183	84,47
Niemcy	2004	-	-	-	-	-	28,74	3,53	3,80	-4177	122,66
	2005	-	-	-	-	-	29,15	4,14	4,45	-1782	142,16
Polska	2004	42,60	11,03	9,95	76	258,87	42,99	12,51	14,55	3904	291,03
	2005	49,95	12,99	14,16	3655	260,22	49,48	14,72	16,96	7195	297,55
Portugalia	2004	33,82	12,76	11,93	-706	377,28	30,93	16,38	17,27	-1398	529,66
	2005	42,46	16,49	16,99	2	388,53	36,01	18,93	19,94	-862	524,54
Szwecja	2004	-3,23	-0,68	-0,71	-7213	210,66	12,19	3,45	4,11	-5122	283,53
	2005	12,97	2,66	2,89	-3612	205,29	17,38	6,18	4,93	-3160	244,41
Wielka Brytania	2004	-	-	-	-	-	18,50	2,86	3,04	-6991	155,02
	2005	-	-	-	-	-	23,13	3,03	3,17	-11521	131,11
Włochy	2004	36,77	6,41	5,70	-4212	174,45	34,05	6,22	6,30	-6149	182,65
	2005	37,05	5,91	5,93	-3109	159,40	37,69	6,83	6,87	-5663	181,13

Źródło: obliczenia własne na podstawie FADN [www.ec. europa.eu/agriculture/rica]

W ocenie możliwości rozwojowych gospodarstw ważnych informacji dostarcza poziom realizowanych inwestycji¹⁸. W tym celu wykorzystano inwestycje netto tj. wartość zakupionych i wytworzonych środków trwałych, pomniejszoną o wartość sprzedanych oraz przekazanych nieodpłatnie środków trwałych w roku obrachunkowym oraz pomniejszoną o wartość amortyzacji. Poziom realizowanych inwestycji netto w I grupie gospodarstw jest poza Polską ujemny, albo zbliżony do zera. Natomiast w II grupie gospodarstw, dodatnia wartość inwestycji netto występuje w Austrii, Hiszpanii i Polsce zarówno w roku 2004 jak i 2005. Jeszcze gospodarstwa w Finlandii w 2004 roku wydatkowały 1858 euro na powiększenie majątku produkcyjnego. W pozostałych państwach inwestycje netto mają wartość ujemną, pewien wyjątek stanowi Francja, gdzie inwestycje netto kształtują się na poziomie zerowym. Ujemna wartość inwestycji netto oznacza, że wartość majątku uległa w ciągu roku obniżeniu. W przypadku pojedynczych gospodarstw sytuacja taka może być uznana za normalną, nie wszystkie gospodarstwa dokonują zakupów inwestycyjnych w każdym roku, jednak w przypadku dużych zbiorowości gospodarstw może to oznaczać ich trudną sytuację finansową, tym bardziej, że dotyczy to dwóch lat. Pod względem realizowanych inwestycji polskie gospodarstwa mleczne zarówno o wielkości ekonomicznej $8 < 16$ ESU jak i $16 < 40$ ESU wypadają bardzo korzystnie. Ponadto w roku 2005 nastąpił w stosunku do roku 2004 wzrost realizowanych inwestycji, co nie miało miejsca w żadnych z państw UE-15. Konieczności realizowania nowych inwestycji w gospodarstwach mlecznych w Polsce wynika z tego, że gospodarstwa polskie szybko muszą nadrobić dystans jaki dzieli je od gospodarstw mlecznych w UE-15. Ale dowodzi także, że po wstąpieniu do UE sytuacja ekonomiczna gospodarstw nastawionych na produkcję mleka w Polsce uległa znacznej poprawie i gospodarstwa te mają takie możliwości.

4. PODSUMOWANIE

1. Sytuacja dochodowa polskich gospodarstw mlecznych zarówno o wielkości ekonomicznej $8 < 16$ ESU jak i $16 < 40$ ESU w porównaniu z dochodami gospodarstw mlecznych UE-15 przedstawia się korzystnie. Większy dochód od gospodarstw polskich osiągają gospodarstwa w Austrii, Hiszpanii i Włoszech. Szczególnie korzystnie przedstawia się sytuacja dochodowa polskich gospodarstw po pomniejszeniu dochodu o dopłaty. Przeprowadzone badania wykazały, że w obecnej sytuacji, w Polsce stado liczące 25–30 krów zapewnia wyższe dochody niż w większości państw UE-15.
2. Szczególnie korzystnie przedstawia się przewaga gospodarstw polskich nad gospodarstwami UE-15 pod względem efektywności produkcji, majątku i kapitału własnego. Jedynie gospodarstwa w Portugalii osiągają

¹⁸ W. Józwiak, Z. Mirowska, *Sytuacja ekonomiczna i aktywność...*, op.cit., s. 19–26.

wyższą efektywność majątku i kapitału własnego od gospodarstw polskich. Na szczególne podkreślenie zasługuje wysoka efektywność kapitału własnego osiągnięta przez gospodarstwa polskie, która za wyjątkiem Portugalii znacznie przewyższa efektywność kapitału własnego w UE-15. Efektywność kapitału własnego w gospodarstwach mlecznych w Polsce przewyższa oprocentowanie obligacji skarbu państwa i lokat długoterminowych.

3. O możliwościach rozwojowych polskich gospodarstw mlecznych świadczy zdecydowanie wyższy poziom realizowanych inwestycji netto. W grupie gospodarstw ekonomicznie mniejszych (8- < 16 ESU) w wszystkich państwach za wyjątkiem Polski wartość inwestycji netto była w latach 2004 i 2005 ujemna. W gospodarstwach ekonomicznie większych (16- < 40 ESU) zdecydowana większość gospodarstw UE-15 miała ujemną wartość inwestycji netto. Oznacza to, że wartość majątku ulegała w ciągu roku obniżeniu. Na podkreślenie zasługuje również fakt, że w polskich gospodarstwach mlecznych w roku 2005 w stosunku do roku 2004 wstąpił wzrost o 84,3% realizowanych inwestycji, co nie miało miejsca w żadnym z państw UE-15.
4. Przewaga polskich gospodarstw mlecznych nad gospodarstwami UE-15 wynika w dużym stopniu z niższych kosztów produkcji. Z analizy kosztów produkcji wynika, że wyraźnie wyższe koszty produkcji są na północy Europy niż na południu. W Finlandii i Szwecji koszty wytworzenia 1 euro produkcji znacznie przewyższają wartość produkcji. Zdecydowanie niższe koszty produkcji występują w Hiszpanii, Portugalii i Włoszech, są to jedne z najniższych kosztów. Jeszcze niższe koszty występują w Polsce, które spośród analizowanych państw są najniższe, jedynie Hiszpania ma podobny poziom kosztów. Niskie koszty produkcji w Polsce świadczą o dużej konkurencyjności polskich gospodarstw mlecznych.

BIBLIOGRAFIA

- Czakowska H., Czyżewski A., Sass R., *Perspektywy rozwoju produkcji mleka w Polsce w świetle propozycji Health Check Unii Europejskiej* [w:] *Wież i rolnictwo w procesie zmian. Szanse rozwoju rolnictwa w przestrzeni europejskiej* (red.) S. Sokołowska, A. Bisaga. Wydawnictwo Uniwersytet Opolski, Opole 2008.
- Gill S., *Perspektywy rozwoju krajowego przemysłu mleczarskiego w obliczu zmian – konkurencyjności polskiego mleczarstwa w UE po 2013 roku – podejście mikroekonomiczne* [w:] *Polskie mleczarstwo. Raport o stanie branży i perspektywach jego rozwoju*, Wydawnictwo ZPPM, Warszawa 2007.
- Goraj L., Smolik A., Suska M., *Jak rozumieć zawartość publikacji raport indywidualny gospodarstwa rolnego – materiały szkoleniowe*, IERiGŻ PIB, Warszawa 2005.
- Józwiak W., Mirowska Z., *Sytuacja ekonomiczna i aktywność inwestycyjna gospodarstw rolnych w Polsce i w innych krajach unijnych*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, Warszawa 2006, nr 35.

- Mańko S., Sass R., Sobczyński T., *Rentowność wybranych typów rolniczych gospodarstw w zależności od skali produkcji*, Bydgoskie Towarzystwo Naukowe. Prace Wydziału Nauk Przyrodniczych. Seria B, nr 58, Bydgoszcz 2005.
- Mańko S., Sass R., Sobczyński T., *Poziom zrównoważenia produkcji rolniczej w krajach UE [w:] Problemy intensyfikacji produkcji zwierzęcej z uwzględnieniem ochrony środowiska i standardów UE*, XII Międzynarodowa Konferencja Naukowa 26–27. 09.2006 r. IBMER, Warszawa 2006.
- Sass R., *Wielkość stada a dochód z zarządzania w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie bydła mlecznego*, „Roczniki Nauk Rolniczych”, Seria G, T. 93, z. 2, Warszawa 2007.
- Seremak-Bulge J., *Podsumowanie raportu o stanie branży mleczarskiej i perspektywach jej rozwoju [w:] Polskie mleczarstwo. Raport o stanie branży i perspektywach jego rozwoju*, Wydawnictwo ZPPM, Warszawa 2007.
- Szajner P., Szczególska M., *Stan polskiego mleczarstwa na tle pozostałych krajów członkowskich UE i świata [w:] Polskie mleczarstwo. Raport o stanie branży i perspektywach jego rozwoju*, Wydawnictwo ZPPM, Warszawa 2007.
- Ziętara W., *Ekonomiczne i organizacyjne problemy produkcji mleka przy wysokiej wydajności jednostkowej*, „Roczniki Nauk Rolniczych”, Seria G, T. 93, z. 2, Warszawa 2007.

INCOME SITUATION OF POLISH DAIRY FARMS AS COMPARED TO SELECTED COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

Summary: Farms on which milk (TF 41) was the dominating direction of production were covered by the test and the analyses were conducted for two classes of economical size : 8 – < 16 ESU and 16 – < 40 ESU. Information collected within the European system of accounting data collection from farms FADN (Farm Accountancy Data Network) for the years 2004 and 2005 have been used in the study. From the conducted studies it results, that Polish dairy farms both of economical size 8 – < 16 ESU as well as 16 – < 40 ESU reach incomes comparable with the farms from the European Union – 15. The situation of Polish farms looks particularly favorable as far as efficiency is concerned: production, property and own resources. Considerably lower costs of production in Poland prove big competitiveness of Polish dairy farms in relation to the farms of the former EU. A decisively higher level of realized net investments also proves higher developmental abilities of farms in Poland. In most of the EU-15 countries, net investments were negative. The fact that in Polish dairy farms in the year 2005 in relation to 2004 there was the increase for 84,3% of realized investments is worth paying attention to, what did not happen in any of the EU-15 country.

Key words: farms' incomes, dairy farms, the European Union

*Mgr Helena Czakowska, dr Roman Sass
Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa
w Bydgoszczy
ul. Piotrowskiego 12-14
Bydgoszcz
email: czakowska@kpsw.edu.pl*